

Szymon Hermański

Struktura organizacyjna i zakres działania Biura „B” (obserwacji) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach osiemdziesiątych¹

Biuro „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL było jednostką odpowiedzialną za działania polegające na obserwacji i inwigilacji społeczeństwa za pośrednictwem rozbudowanej sieci wywiadowców i agentów, a także przy użyciu środków techniki operacyjnej.

Dotąd nie pojawiła się publikacja, która całościowo opisywałaby strukturę Biura „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach osiemdziesiątych. Jedynie w książce Pawła Piotrowskiego zagadnienie to zostało przybliżone w ogólnych zarysach². Niniejszy artykuł przedstawia zakres pracy i charakter zainteresowań poszczególnych komórek Biura „B” Służby Bezpieczeństwa.

Biuro „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych funkcjonowało na mocy zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 0110/73 z 19 listopada 1973 r.³ i zarządzenia nr 0057/85 z 2 czerwca 1985 r. Zgodnie z tym ostatnim aktem normatywnym biuro odpowiedzialne było za „organizowanie i prowadzenie całokształtu działań w zakresie obserwacji, dokonywanie tzw. wywiadów-ustaleń oraz wstępnego rozpoznania i zabezpieczenia operacyjnego dyplomatów, cudzoziemców i innych osób zleconych do poddania kontroli obserwacyjnej przez jednostki wchodzące w skład Służby Bezpieczeństwa”⁴.

¹ Autor prowadzi kwerendę dotyczącą struktur obserwacji w Służbie Bezpieczeństwa MSW po 1956 r. W przyszłości ukaże się publikacja poświęcona całościowej charakterystyce Biura „B”, obejmująca okres 1957–1990 r., tj. do włączenia go do Urzędu Ochrony Państwa.

² P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1 (3). Autor w jednym z podrozdziałów opisał podstawę prawną funkcjonowania omawianej jednostki i ogólnikowo przedstawił charakter działań podejmowanych przez „obserwację SB”. W pracy tej nie udało nam się jednak znaleźć informacji na temat zakresu funkcjonowania każdego z wydziałów wchodzących w skład tego pionu.

³ AIPN, Wydział II, Sekcja Gromadzenia, *Struktura organizacyjna aparatu bezpieczeństwa*, oprac. S. Dudziuk, M. Majewski, M. Maruszak, Warszawa 2006, k. 41.

⁴ AIPN, 0819/48, Instrukcja dyrektora Biura „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 28 IV 1986 r. w sprawie trybu, taktyki, i sposobu wykonywania zadań należących do właściwości Biura „B”

Odpowiedzialność za całokształt pracy biura ponosił dyrektor, który osobiście sprawował nadzór nad pracą wydziałów: IX, X, XIII, XIV, XV⁵. W kierownictwie biura zasiadało trzech zastępców dyrektora. Zastępca dyrektora ds. obserwacyjno-operacyjnych nadzorował wydziały: I, II, III, IV, V, VII. Był też odpowiedzialny m.in. za współpracę z Departamentem I MSW i Zarządem II Sztabu Generalnego WP w szkoleniu oficerów wymienionych jednostek w zakresie obserwacji⁶. Zastępca dyrektora ds. operacyjno-technicznych nadzorował wydziały: VIII, XI, XII. Zastępca dyrektora ds. polityczno-wychowawczych odpowiadał natomiast za całokształt pracy polityczno-wychowawczej w Biurze „B” zgodnie z zarządzeniem ministra spraw wewnętrznych nr 55/82 z 15 lipca 1982 r.⁷

Od początku lat osiemdziesiątych pion obserwacji SB był sukcesywnie rozbudowywany, co łączyło się z ogromnymi nakładami finansowymi na usprawnienie i zwiększenie skuteczności działania poszczególnych wydziałów. W 1986 r. Biuro „B” MSW stało się jedną z najbardziej rozbudowanych jednostek operacyjnych w resorcie spraw wewnętrznych. W jego strukturze znajdowało się wówczas piętnaście wydziałów. Podejmowane przez nie działania można podzielić na dwie kategorie, tj. przedsięwzięcia podstawowe i nietypowe. Zadania podstawowe stanowiły najliczniejszą grupę działań, część ich należała do zadań jednorodnych i mniej skomplikowanych w realizacji⁸.

Druga grupa, tzw. zadania nietypowe dla obserwacji, często różniły się co do formy, zakresu i taktyki, jako zadania doraźne, związane z nadzwyczajnym rozwojem wewnętrznych wydarzeń politycznych lub innych o specjalnym charakterze. W ramach zadań nietypowych wykonywano wielorodzajowe działania związane z likwidacją wewnętrznych zagrożeń oraz działania jawne ustaleniuowo-zabezpieczające, dokumentacyjne, a nawet izolujące niebezpiecznych przeciwników politycznych, uciążliwych cudzoziemców (dziennikarzy) i przeprowadzano represyjne zatrzymania. Zadania te miały priorytetowe znaczenie dla utrzymania właściwego stanu bezpieczeństwa w kraju i tym samym istniało pełne uzasadnienie angażowania służby obserwacji do ich wykonywania⁹.

Do najważniejszych zadań postawionych przed poszczególnymi wydziałami Biura „B” zaliczono m.in.:

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz komórek „B” w wojewódzkich (stołecznym) urzędach spraw wewnętrznych (dalej: Instrukcja dyrektora Biura „B” z 28 IV 1986 r.), k. 281 (Zarządzenie nr 0057/85 ministra spraw wewnętrznych w sprawie zakresu działania i organizacji Biura „B” MSW, par. 1).

⁵ AIPN, 0819/1, Zarządzenie nr 0019 dyrektora Biura „B” MSW z 21 II 1986 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania wydziałów Biura „B” MSW (dalej: Zarządzenie nr 0019), k. 4.

⁶ Zarządzenie nr 0019, k. 5.

⁷ *Ibidem*, k. 7.

⁸ AIPN, 01245/49, Rola obserwacji w zwalczaniu działalności antysocjalistycznej (dalej: Rola obserwacji), k. 2. Osobną i przeważającą grupę stanowiły jednak różne rodzajowo zadania, które ze względu na rangę i charakter spraw wymagały szczególnej staranności i precyzyjnego ustalenia wykonawstwa.

⁹ Rola obserwacji, k. 2.

Struktura organizacyjna i zakres działania Biura „B” (obserwacji) MSW...

1. Prowadzenie na zlecenie uprawnionych kierowników jednostek organizacyjnych MSW tajnych obserwacji figurantów i obiektów.
2. Ustalenie i identyfikację osób kontaktujących się z obserwowanymi osobami lub obiektami oraz uzyskiwanie informacji o tych osobach w drodze wywiadów-ustaleń.
3. Wykorzystywanie w procesie obserwacji środków techniki operacyjnej.
4. Stosowanie podsłuchów wobec figurantów przy pomocy tzw. podrzutek w zakresie uzgodnionym z Departamentem Techniki MSW.
5. Wykorzystywanie zgodnie z obowiązującymi przepisami informacji zawartych w Zintegrowanym Systemie Kartotek Operacyjnych.
6. Stosowanie tzw. podstawek obserwacyjnych w uzasadnionych rozwoju sytuacji operacyjnej przypadkach.
7. Dokumentowanie i opis przy pomocy posiadanych środków technicznych, zewnętrznych przejawów wrogiej działalności osób obserwowanych.
8. Prowadzenie bieżącej analizy wyników realizowanych zadań obserwacyjnych w celu wypracowania optymalnej taktyki działań oraz eliminacji błędów i niedociągnięć.
9. Opracowywanie dla kierownictwa służbowego codziennych i cotygodniowych informacji dotyczących realizacji zadań służbowych.
10. Współdziałanie z właściwymi jednostkami w zakresie realizacji zadań obserwacyjnych.
11. Współpraca z terenowymi komórkami „B” w przypadkach realizacji zadań obserwacyjnych na ich terenie.
12. Realizacja programu doskonalenia zawodowego i politycznego.
13. Wykonywanie innych zadań zleczanych przez dyrektora Biura „B” MSW lub jego zastępców¹⁰.

Metody, jakimi posługiwali się wywiadowcy i funkcjonariusze Biura „B”, nie odbiegały zasadniczo od stosowanych w pozostałych departamentach i biurach SB. Na wyróżnienie zasługuje jednak dość specyficzne i zakrojone na wielką skalę wykorzystanie agentów i tajnych współpracowników w pracy operacyjno-rozpoznawczej. Osobowe źródła informacji wykorzystywane były w sytuacji, kiedy prowadzenie obserwacji przez funkcjonariusza SB było niemożliwe bądź groziło dekonspiracją, w szczególności, gdy trzeba było dokonać:

- kontroli operacyjnej figurantów i kontaktujących się z nimi osób w pomieszczeniach hotelowych,
- kontroli operacyjnej figurantów w ich miejscach zamieszkania i miejscach publicznych, w których najczęściej przebywali,
- zabezpieczenia obiektów wojskowych i specjalnych o znaczeniu strategicznym przed penetracją wywiadowczą obcych służb specjalnych,
- zapewnienia dopływu informacji o ruchu i zachowaniu się figurantów,

¹⁰ Zarządzenie nr 0019, k. 8–10.

- uzyskania informacji o osobach, w stosunku do których zlecono dokonanie wywiadu-ustalenia,
- sprawdzenia stanu tajności mieszkań i lokali konspiracyjnych wykorzystywanych dla potrzeb obserwacji zewnętrznej (OZEW)¹¹.

Tajnych współpracowników pracujących dla pionu obserwacji pozyskiwano najczęściej spośród obywateli polskich zatrudnianych w placówkach dyplomatyczno-konsularnych, zamieszkałych w sąsiedztwie pracowników tych placówek, zamieszkałych lub stale przebywających w rejonach obiektów wojskowych i specjalnych o znaczeniu strategicznym lub przy trasach częstych przejazdów personelu ambasad. Werbowano także osoby zatrudnione w miejscach systematycznie odwiedzanych przez figurantów, takich jak: kina, teatry, muzea, stałe wystawy i galerie, restauracje, a także siedziby stowarzyszeń, zakłady gastronomiczne, lokale rozrywkowe i miejsca wypoczynku itp.¹².

Według stanu na 8 maja 1989 r. w wykazie czynnych rejestracji Wydziału VII (ewidencja) Biura „B” MSW znalazło się: tajnych współpracowników – 163, kontaktów operacyjnych – 17, zabezpieczeń – 168, MK – 3, spraw obiektowych – 4, kandydatów na TW – 1, rezydentów – 2, co najlepiej świadczy o skali wykorzystania agenty¹³.

Oprócz OZI oficerowie operacyjni Biura „B” wykorzystywali tzw. źródła informacji służbowej, do których zaliczały się wydziały kadr instytucji, urzędów, zakładów pracy oraz zatrudnieni w nich kadrowcy i zwierzchnicy osób, które planowano poddać obserwacji¹⁴. Inną kategorią agentów współpracujących z wywiadowcami Służby Bezpieczeństwa były osoby z najbliższego otoczenia figuranta (znajomi, rodzina), czyli tzw. kontakty źródłowe, charakteryzujące się tym, że bardzo dobrze znały osobę poddaną obserwacji, jej nawyki, zwyczaje i upodobania¹⁵.

Wywiadowcy pionu obserwacji w realizacji zleconych im zadań korzystali także z pojazdów samochodowych, środków maskowania, technicznych środków łączności, środków chemicznych, przyrządów optycznych, psów tropiących, radiolokatorów i sygnalizatorów różnych typów, aparatury fotograficznej filmowej i telewizyjnej¹⁶.

Wydziały Biura „B” prowadziły tajne obserwacje krótko- i długoterminowe na zlecenie jednostek organizacyjnych MSW:

- 1) Departamentów I, II, III, IV, V, VI i Departamentu Kadr, Biura Studiów SB, a także Biura Śledczego, Biura Kryminalnego, Biura do walki z Przestępstwami Gospodarczymi i Biura Dochodzeniowo-Śledczego oraz Zarządu Ochrony Funkcjonariuszy.
- 2) Szefa Zarządu WSW Jednostek Wojskowych MSW i jego zastępcy.

¹¹ Instrukcja dyrektora Biura „B” z 28 IV 1986 r., par. 1, k. 263–264.

¹² *Ibidem*.

¹³ AIPN, 01797/3, Wykaz czynnych rejestracji Wydziału VII Biura „B” MSW wg stanu na 8 V 1989 r., k. 15.

¹⁴ AIPN, 01245/50, Biuro „B”, Wywiad-ustalenie, k. 7.

¹⁵ *Ibidem*, k. 7–8.

¹⁶ Instrukcja dyrektora Biura „B” z 28 IV 1986 r., k. 266.

- 3) Szefa Zarządu Zwiadu Dowództwa WOP i jego zastępcy.
- 4) Szefa Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i jego zastępcy.
- 5) Szefów zarządów WSW MON i ich zastępców.
- 6) Szefa Wojewódzkiego (Stołecznego) USW i jego zastępcy ds. SB i MO¹⁷.

Jak widać, pion obserwacji w strukturze Służby Bezpieczeństwa był jednostką kluczową dla jej prawidłowego funkcjonowania.

Trzy pierwsze wydziały pracowały na rzecz Służby Wywiadu i Kontrwywiadu SB MSW. Wydział I (101 etatów) specjalizował się w obserwacji obiektów i figurantów pozostających w zainteresowaniu służby wywiadu i kontrwywiadu MSW, których podejrzewano o działalność na rzecz służb specjalnych następujących krajów kapitalistycznych: USA, Holandii, Szwajcarii, Kanady i Danii¹⁸. Wydział II (65 etatów) koncentrował się na takich państwach, jak: Wielka Brytania, Francja, Japonia, Argentyna, Australia, Indonezja, Brazylia, Algieria, Szwecja, Iran, Irak¹⁹. Wydział III (65 etatów) natomiast prowadził obserwację figurantów i placówek dyplomatycznych takich państw, jak: RFN, Włochy, Belgia, Austria, Portugalia, Hiszpania, Finlandia, Turcja, Grecja, Tunezja, Pakistan, Maroko, Tajlandia, Meksyk, Urugwaj, OWP, Bangladesz²⁰.

Wymienione jednostki zostały podzielone na tzw. zespoły obserwacyjne. Ich podział odpowiadał jakości i ilości zleczanych zadań. W dalszej kolejności każdy z zespołów podzielono na mniejsze podzespoły zmianowe, których skład osobowy uzależniano od charakteru realizowanego zadania²¹.

Do zakresu pracy zespołów obserwacyjnych należało przede wszystkim:

- prowadzenie w sposób tajny obserwacji figurantów i obiektów,
- ustalanie adresów i identyfikacja osób kontaktujących się z figurantami lub obiektami,
- dokumentowanie opisem i przy pomocy sprzętu technicznego zewnętrznych przejawów działalności osób obserwowanych,
- wykorzystywanie w procesie obserwacji zgodnie z obowiązującymi przepisami dostępnych środków techniki operacyjnej,

¹⁷ Instrukcja dyrektora Biura „B” z 28 IV 1986 r., par. 3, ustęp 1–5, k. 283.

¹⁸ Zarządzenie nr 0019, k. 8.

¹⁹ *Ibidem*, k. 27.

²⁰ *Ibidem*, k. 46.

²¹ Zespół obserwacyjny podlegał kierownikowi zmiany, odpowiedzialnemu m.in. za prawidłową realizację zadań, który kierował pracą powierzonej mu zmiany obserwacyjnej, w szczególności ważnych i skomplikowanych sytuacjach porozumiewał się z przełożonymi. Jeżeli porozumienie było niemożliwe, decyzje podejmował samodzielnie, mając na uwadze głównie konspirację, skuteczność pracy i cel postawiony przed grupami obserwacyjnymi. Odpowiadał za tajność obserwacji, prawidłowe ustalanie kontaktów, adresów i innych faktów, zdarzeń oraz towarzyszących im okoliczności. Czuwał nad dokumentacją fotograficzną i filmową oraz utrwalaniem innymi środkami technicznymi faktów i zdarzeń w toku obserwacji, jak również zgłaszał starszemu inspektorowi (kierownikowi zespołu) swoje uwagi i wnioski dotyczące realizowanego zadania.

- bieżące współdziałanie z właściwymi jednostkami w zakresie realizowanych zadań,
- aktywny udział w organizowanych szkoleniach zawodowych i politycznych,
- wykonywanie innych zadań służbowych zleconych przez naczelnika wydziału lub jego zastępcę²².

Dwa kolejne wydziały IV i V prowadziły działania obserwacyjne na rzecz jednostek wchodzących w skład właściwej Służby Bezpieczeństwa po tzw. reformie Kiszczaka z 1981 r.²³ Wydział IV (93 etaty) zabezpieczał działania departamentów III, IV i Biura Studiów SB MSW oraz właściwych jednostek służby milicji, natomiast Wydział V (65 etatów) organizował obserwację dla potrzeb departamentów V, VI SB MSW oraz właściwych jednostek służby milicji²⁴. Podobnie jak w przypadku jednostek, które organizowały obserwację dla Służby Wywiadu i Kontrwywiadu, wydziały te zostały podzielone na zespoły i podzespoły obserwacyjne.

Wydział VI (58 etatów) koncentrował się na obserwacji stacjonarnej placówek dyplomatycznych państw kapitalistycznych oraz miejsc zamieszkania wyselekcjonowanych figurantów. Ponośił odpowiedzialność za organizację i eksploatację mieszkań konspiracyjnych, punktów zakrytych i lokali kontaktowych. Ponadto udzielał pomocy wydziałom Biura „B” i terenowym komórkom w sprawach legalizacji wywiadowców, sprzętu i obiektów oraz sprawował merytoryczny nadzór w tym przedmiocie²⁵. Wydział ten współdziałał z Batalionem Specjalnym SUSW w zakresie zabezpieczenia operacyjnego obiektów dyplomatycznych oraz realizował program szkoleń zawodowych i politycznych, a także opracowywał raporty z przeprowadzonych obserwacji²⁶.

Komórkę tę podzielono na trzy zespoły operacyjne. Do wchodzącego w jej skład Zespołu Organizacji Punktów Zakrytych i Legalizacji należało organizowanie stałych i czasowych punktów zakrytych, mieszkań konspiracyjnych i lokali kontaktowych dla potrzeb wydziałów Biura „B”, a także nadzorowanie prawidłowości wykorzystania tych obiektów oraz utrzymywanie kontaktów z kierownikami instytucji i urzędów administracji państwowej w zakresie realizacji zadań służbowych. Zespół ten współpracował z Wydziałem „B” SUSW i obserwacją WSW w zakresie organizacji punktów zakrytych. Dodatkowo udzielał pomocy terenowym komórkom „B” w sprawach dotyczących zagadnień legalizacji²⁷.

²² Zarządzenie nr 0019, k. 15.

²³ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1997, s. 254.

²⁴ Zarządzenie nr 0019, k. 65, 85.

²⁵ *Ibidem*, k. 104.

²⁶ *Ibidem*, k. 105.

²⁷ Zarządzenie nr 0019, k. 110–111; M. Komaniecka, *Osobowe źródła informacji w technice operacyjnej*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 1/5. Zakryty posterunek (punkt) obserwacyjny organizowany był w miejscu, z którego była dobra widoczność dla obserwacji danego miejsca, lub mógł istnieć w formie sieci posterunków zakrytych, znajdujących się nawet w dużej odległości od obserwowanego, lecz dających gwarancję skutecznego „podjęcia figuranta pod obserwa-

Bardzo ważnym dla działań tego zespołu stanowiskiem służbowym był inspektor ds. legalizacji, który odpowiadał za sprawy związane z legalizacją SPZ, MK, pojazdów samochodowych oraz wywiadowców Biura „B”. Utrzymywał on stały kontakt z Wydziałem V Departamentu Techniki MSW w zakresie potrzeb operacyjnych i realizacji całości problematyki z zakresu dokumentów legalizacyjnych²⁸.

Kolejną równie istotną funkcję spełniał inspektor ds. organizacji punktów zakrytych, mieszkań konspiracyjnych i lokali kontaktowych. Do jego obowiązków należało typowanie, opracowanie i organizacja stałych i czasowych PZ, LK, a także MK. W uzgodnieniu z użytkownikami lokalu opracowywał legendę dotyczącą konspiracji SPZ i CPZ i cały czas utrzymywał z nimi stałe kontakty. Ponadto wykonywał czynności związane z przekwaterowaniem i zakwaterowaniem lokatorów dla potrzeb operacyjnych i czuwał nad ich właściwą realizacją, jak również zabezpieczał i koordynował działania związane z instalowaniem urządzeń techniki operacyjnej w SPZ. Sporządzał wreszcie umowy z osobami legalizującymi SPZ, LK i MK²⁹.

Drugim zespołem, który wchodził w skład tego wydziału, był Zespół Obserwacji Stacjonarnej i Dokumentacji. Do jego zadań należało organizowanie obserwacji stacjonarnej wyselekcjonowanych placówek dyplomatycznych i miejsc zamieszkania figurantów przy pomocy pracowników nieetatowych i funkcjonariuszy Batalionu Specjalnego SUSW. Zespół prowadził kompleksowe opracowanie dokumentacji dotyczącej figurantów obserwowanych przez funkcjonariuszy Wydziału VI, BS SUSW oraz pracowników nieetatowych. Przekazywał także zadania i koordynował współdziałania poszczególnych ogniw obserwacji stacjonarnej³⁰.

Ostatnim był Zespół Obserwacji Stacjonarnej, który odpowiadał za organizowanie i prowadzenie obserwacji stacjonarnej wytypowanych placówek dyplomatycznych krajów kapitalistycznych oraz innych wyznaczonych obiektów. Zajmował się dokumentowaniem przy pomocy środków technicznych i pisma interesujących SB zdarzeń³¹. Współdziałał również z BS SUSW w realizacji zabezpieczenia operacyjnego obiektów dyplomatycznych krajów kapitalistycznych³².

cję” (czyli jej rozpoczęcia). ZPO organizowano w mieszkaniach prywatnych, jak i pomieszczeniach biurowych. W przypadku organizowania ZPO pierwszym etapem było wytypowanie właściwego miejsca, które powinno być przeznaczone do wyłącznej dyspozycji wywiadowców (oddzielna izba), mieć możliwość swobodnego wejścia i wyjścia oraz zainstalowania środków techniki operacyjnej (łączność sygnalizacyjna i radiowa). Istotne było w tym przypadku to, aby zapewnić jak najlepszą widoczność miejsca obserwowanego, a wywiadowcy biorący udział w obserwacji byli niewidoczni dla otoczenia.

²⁸ Zarządzenie nr 0019, k. 113.

²⁹ *Ibidem*, k. 114.

³⁰ *Ibidem*, k. 117.

³¹ *Ibidem*, k. 121.

³² W wydziale tym było stanowisko starszego inspektora ds. współpracy z BS SUSW. Był on oddelegowany do pracy w BS w celu koordynacji działań z wydziałami Biura „B” oraz współpracy z Departamentem II MSW. Za realizację zadań odpowiedzialny był przed kierownictwem Biura „B”. Do jego obowiązków należały przede wszystkim:

Wydział VII (33 etaty) koncentrował się na prowadzeniu wstępnego rozpoznania operacyjnego dyplomatów i cudzoziemców w ich miejscach zamieszkania i obiektach czasowego pobytu dla potrzeb jednostek organizacyjnych MSW i wydziałów obserwacyjnych Biura „B” MSW. Umożliwiał też podejmowanie przedsięwzięć specjalnych właściwym jednostkom MSW.

W szczególności zaś zajmował się:

- organizowaniem sieci OZI – spośród obywateli polskich zatrudnionych w miejscach zamieszkania wyselekcjonowanych pracowników placówek krajów kapitalistycznych w celu zapewnienia dopływu informacji o zachowaniu się, trybie życia, kontaktach itp. figurantów oraz ich rodzin, jak również umożliwienia realizacji przedsięwzięć specjalnych zainteresowanym jednostkom MSW;
- organizowaniem przy pomocy OZI dopływu informacji z miejsc często odwiedzanych przez figurantów pozostających w zainteresowaniu Służby Wywiadu i Kontrywiadu MSW,
- operacyjnym zabezpieczeniem wypożyczalni samochodów osobowych świadczących usługi cudzoziemcom w ramach systemu „Rent a Car”, PBP „Orbis”;
- opracowaniem dokumentacji w zakresie działań operacyjnych oraz prowadzeniem systematycznej analizy pracy OZI,
- współpracą z komórkami Biura „B” i wydziałami właściwych jednostek MSW w zakresie wykorzystywania uzyskanych informacji³³.

Wydział ten dzielił się na kilka zespołów. Zespół I ds. miejsc zamieszkania figurantów specjalizował się w prowadzeniu pracy operacyjnej w miejscach zamieszkania figurantów pozostających w zainteresowaniu Służby Wywiadu i Kontrywiadu

-
- współpraca z dowództwem BS SUSW w realizacji zadań wynikających z potrzeb obserwacji w stosunku do zabezpieczonych placówek dyplomatycznych, rezydencji oraz figurantów;
 - utrzymywanie kontaktów z wydziałami Biura „B”, właściwymi jednostkami MSW w realizacji zadań związanych z placówkami dyplomatycznymi ochranianymi przez BS SUSW;
 - utrzymywanie kontaktów z protokołem dyplomatycznym MSZ w sprawie uaktualnienia list personelu placówek dyplomatycznych i konsularnych akredytowanych w PRL, a także zmian kadrowych, planowanych wizyt, czasowych wyjazdów z PRL itp.;
 - współpraca z właściwymi wydziałami Departamentu II MSW w sprawach stosowania metod, form i priorytetów w zakresie przedsięwzięć operacyjno-technicznych w stosunku do obiektów i figurantów;
 - przekazywanie funkcjonariuszom BS SUSW zadań związanych z działalnością obserwacji oraz zadaniami specjalnymi oraz przyjmowanie od nich notatek służbowych dotyczących obserwowanych obiektów i figurantów i dokonywanie na ich podstawie analiz i informacji operacyjnych.

W Wydziale VII było też stanowisko młodszego inspektora ds. wywiadów i ustaleń – był on wydzielony spośród młodszych inspektorów i podlegał bezpośrednio zastępcy naczelnika wydziału. Do jego obowiązków należało przede wszystkim: dopracowywanie drogą wywiadu – ustalenia zjawisk i faktów oraz ustalonych kontaktów, adresów itp. Wstępne opracowywanie osób, które z tytułu pracy są w zainteresowaniu wydziału. Rejestrował w Wydziale VIII Biura „B” MSW kontakty, adresy, numery rejestracyjne samochodów itp. (*ibidem*, k. 122, 126–127, 146).

³³ Zarządzenie nr 0019, k. 132–133.

MSW, podejrzanych o działalność na rzecz służb specjalnych następujących krajów kapitalistycznych: USA, Wielkiej Brytanii, RFN, Kanady i Australii³⁴.

Zespół II ds. miejsc zamieszkania figurantów, prowadził taką samą pracę jak Zespół I, tylko w odniesieniu do takich państw, jak: Francja, Włochy, Belgia, Holandia, Dania, Portugalia, Grecja, Hiszpania, Turcja, Szwecja, Szwajcaria, Austria, Finlandia, Pakistan, Iran, Irak, Argentyna, Brazylia, Meksyk, Urugwaj, Japonia, Indonezja, Tajlandia, Maroko, Tunezja, Algieria, OWP, Bangladesz³⁵.

Do kompetencji tych jednostek organizacyjnych zaliczono współpracę z OZI, pozyskanymi spośród personelu polskiego zatrudnionego w miejscach zamieszkania pracowników placówek krajów kapitalistycznych, uzupełnianie i sprawdzanie faktów ustalonych przez obserwację zewnętrzną, a także ujawnianie i ustalanie kontaktów zabezpieczanych osób i opracowywanie osobowości zabezpieczonych figurantów i ich rodzin.

Oba zespoły udzielały pomocy jednostkom Służby Wywiadu i Kontrwywiadu MSW w realizowaniu przedsięwzięć specjalnych i współdziałały z wydziałami Biura „B” w realizacji zadań obserwacyjnych i operacyjnych³⁶.

Zespół III ds. miejsc odwiedzanych przez figurantów specjalizował się w pracy operacyjnej w miejscach najczęściej odwiedzanych przez figurantów, pozostających w zainteresowaniu Służby Wywiadu i Kontrwywiadu MSW. Zabezpieczał operacyjnie wypożyczalnie samochodów osobowych świadczące usługi dla cudzoziemców w ramach systemu „Rent a Car” i PBP „Orbis”. W szczególności zaś współpracował z OZI pozyskanymi spośród personelu zatrudnionego w miejscach odwiedzanych przez dyplomatów i innych cudzoziemców krajów kapitalistycznych, ujawniał i ustalał kontakty zabezpieczanych figurantów. Pomagał też jednostkom wywiadu i kontrwywiadu w realizacji przedsięwzięć specjalnych³⁷.

Wydział VIII (28 etatów) został utworzony w celu prowadzenia ewidencji obserwowanych osób, faktów, zjawisk, zdarzeń, przeprowadzonych wywiadów i zabezpieczanych obiektów, będących w zainteresowaniu Biura „B”. W wydziale tym poddawano analizie dokumentację ze zrealizowanych zadań obserwacyjnych i operacyjnych. Tutaj gromadzono, weryfikowano i przechowywano dokumentację z działań realizowanych przez wydziały Biura „B” i jego terenowe komórki.

³⁴ *Ibidem*, k. 137–138.

³⁵ *Ibidem*, k. 138.

³⁶ W zespołach tych pojawia się stanowisko inspektora zespołu (w tym przypadku było ich 16 w dwóch zespołach). Do ich obowiązków należało: pozyskiwanie OZI i współpraca z nimi w myśl obowiązujących przepisów, prowadzenie systematycznej analizy ich pracy, realizacja agenturalnego zabezpieczenia miejsc zamieszkania dyplomatów i cudzoziemców. O planowanych działaniach inspektor musiał informować na bieżąco zainteresowane wydziały Biura „B” i Departamentu II MSW, współuczestniczył i realizował przy pomocy OZI tzw. przedsięwzięcia specjalne, musiał rejestrować w Wydziale VIII Biura „B” MSW kontakty, adresy, numery rejestracyjne samochodów itp., organizował MK i był odpowiedzialny za ich właściwe wykorzystanie (*ibidem*, k. 138–139, 141).

³⁷ Zarządzenie nr 0019, k. 141–142.

Zatrudnieni w nim funkcjonariusze zajmowali się opracowywaniem informacji operacyjnych uzyskiwanych przez wydziały i terenowe komórki obserwacyjne istotnych dla kontrwywiadowczego zabezpieczenia kraju w zakresie kompetencji Biura „B” oraz jednostek operacyjnych Służby Wywiadu i Kontrwywiadu. Na ich podstawie sporządzano okresowe analizy i inne opracowania dotyczące działalności rezydentur wywiadowczych krajów kapitalistycznych.

Wydział prowadził ewidencję operacyjną figurantów i ich kontaktów w układzie: osoba – adres – samochód. Odpowiedzialny był za całokształt problematyki związanej z zastosowaniem elektronicznej techniki obliczeniowej dla potrzeb Biura „B” i terenowych komórek w ramach Zintegrowanego Systemu Kartotek Operacyjnych MSW.

Pion ten przekazywał informacje i dokumenty operacyjne do innych jednostek Biura „B” i właściwych jednostek resortu spraw wewnętrznych oraz innych służb, tj. WSW, WP itp. Dostarczał im aktualne wykazy akredytowanych w Polsce dyplomatów oraz pracowników misji dyplomatycznych i konsularnych, a także aktualne rejestry tablic rejestracyjnych do samochodów użytkowanych przez pracowników misji. Ponadto przekazywał listy figurantów podlegających szczególnemu zabezpieczeniu obserwacyjno-operacyjnemu, którzy zostali wyselekcjonowani przez Departament II MSW. W zakresie realizacji swoich zadań współdziałał z Biurem „C” oraz właściwymi jednostkami i komórkami terenowymi Służby Milicji oraz Wydziałem Komunikacji m.st. Warszawy³⁸.

Wydział został podzielony na tzw. Zespół I (analiz), który prowadził bieżącą analizę dokumentów operacyjnych pomocnych do ujawniania symptomów działalności wywiadowczej osób będących w zainteresowaniu Biura „B” i jego terenowych komórek. Sporządzał też opracowania okresowe dotyczące wyselekcjonowanych przez Departament II figurantów podejrzanych o działalność wywiadowczą, a w dalszej kolejności dotyczących rezydentur usytuowanych w placówkach dyplomatycznych krajów kapitalistycznych. Prowadził dodatkowo bieżącą analizę nadsyłanych dokumentów z wydziałów Biura „B” i jego terenowych komórek w celu ujawnienia ewentualnych błędów w działalności obserwacyjno-operacyjnej. Komórka ta gromadziła i przechowywała dokumenty z działań obserwacyjnych przeprowadzonych w stosunku do personelu placówek dyplomatycznych krajów kapitalistycznych aktualnie przebywających w PRL i na ich podstawie udzielała informacji zainteresowanym wydziałom Biura „B” i innym właściwym jednostkom resortu spraw wewnętrznych³⁹.

Zespół II (ewidencji) prowadził ewidencję operacyjną: osób (figurantów i kontaktów), problemów operacyjnych (zdarzeń i faktów), akt operacyjnych. Na podstawie zgromadzonych danych udzielał informacji kierownictwu i wydziałom Biura „B” oraz jego terenowym komórkom, a na polecenie kierownictwa Biura „B” – także innym

³⁸ *Ibidem*, k. 150–151.

³⁹ Zarządzenie nr 0019, k. 155–156.

jednostkom MSW i WSW. Prowadził rozbudowę systemu informacyjnego w oparciu o metodę elektronicznej techniki przetwarzania danych w zakresie: ewidencjonowania i grupowania oraz przetwarzania informacji zgodnie z potrzebami pracy obserwacyjno-operacyjnej. Współpracował z Wydziałami Biura „B” Departamentem II, Biurem „C”, Departamentem PESEL⁴⁰.

Do zakresu działań Wydziału IX (61 etatów) należało:

1. Prowadzenie spraw obiektowych na hotele: „Victoria”, „Europejski”, „Bristol”, „Forum”, „Grand”, „Solec”, „Novotel”, „Vera” oraz zakładanie nowych w zależności od potrzeb wynikających z rozpoznania operacyjnego.
2. Typowanie, opracowywanie i pozyskiwanie odpowiednich kategorii OZI spośród personelu zatrudnionego w zabezpieczonych obiektach, w środowiskach marginesu społecznego oraz kierowców taksówek świadczących usługi przed hotelami.
3. Ścisłe współdziałanie z OZEW w zakresie przekazywania figurantów pod obserwację.
4. Wykonywanie zadań specjalnych w zabezpieczonych obiektach.
5. Operacyjna kontrola pobytu w zabezpieczonym obiekcie.
6. Kontrwywiadowcze rozpoznanie kontaktów cudzoziemców i Polaków przebywających w zabezpieczonych obiektach.
7. Informowanie jednostek MSW o cudzoziemcach, których działalność wykracza poza oficjalny cel pobytu względnie pozostaje w sprzeczności z przepisami prawa PRL.
8. Kontrola operacyjna personelu hotelowego – jego powiązań z cudzoziemcami i osobami ze środowisk marginesu społecznego (zakładanie i prowadzenie spraw na personel).
9. Nabór nieetatowych pracowników spośród emerytowanych pracowników MSW.
10. Rezerwacja pokoi dla potrzeb operacyjnych.
11. Współpraca i pomoc sekcjom hotelowym wydziałów „B” stołecznego WUSW i sekcjom „B” WZO WUSW w zakresie pracy operacyjnej w hotelach⁴¹.

Wydział został podzielony na sześć zespołów operacyjnych. Zespoły I, II, III zajmowały się operacyjnym zabezpieczeniem hoteli wyselekcjonowanych w ramach spraw obiektowych: Zespół I specjalizował się w realizacji zadań operacyjnych w hotelach „Victoria”, „Europejski” i „Bristol”. Zespół II prowadził działania operacyjne w hotelach „Grand”, „Solec”, „Novotel” i „Vera”. Zespół III zabezpieczał hotel „Forum”⁴². Analizą prowadzonych spraw obiektowych, sprawdzaniami celowo-

⁴⁰ *Ibidem*, k. 161–163.

⁴¹ Zarządzenie nr 0019, k. 174–176.

⁴² Starszy inspektor – kierownik zespołu ds. zabezpieczenia hoteli miał za zadanie typować i opracowywać OZI spośród osób zatrudnionych w zabezpieczonych hotelu, kontrolował pracę z OZI pozostającymi na kontakcie z podległymi mu inspektorami przez odbywanie spotkań kontrolnych (*ibidem*, k. 182, 184–185).

ści pozyskań i skuteczności pracy z OZI zajmował się Zespół IV (analityczno-operacyjny). Pomagał sekcjom hotelowym wydziałów „B” stołecznego WUSW i sekcjom „B” WZO WUSW w odbywaniu spotkań kontrolnych z OZI, udzielał bezpośredniej pomocy w praktycznych działaniach oraz rad i wskazówek w celu podniesienia efektywności pracy OZI⁴³. Pracownicy Zespołu V (operacyjnego) działali w środowiskach marginesu społecznego przebywającego w operacyjnie zabezpieczonych hotelach. Do ich obowiązków należała praca z OZI wywodzącymi się z nizin społecznych, rozpoznanie i przeciwdziałanie przestępstwom pospolitym w zabezpieczonych obiektach⁴⁴. Zespół VI (informacyjno-ewidencyjny) opracowywał meldunki tygodniowe, kwartalne, półroczne i roczne. Prowadził ewidencję wysłanych informacji, osób i zdarzeń oraz dokonywał ich rejestracji w Wydziale VIII Biura „B” i Biurze „C” MSW. Sporządzano tutaj również tłumaczenia z języków obcych dokumentów uzyskanych drogą operacyjną⁴⁵.

Wydział X (35 etatów) koncentrował się na ustalaniu pełnych danych personalnych osób będących w zainteresowaniu właściwych jednostek resortu spraw wewnętrznych i innych służb (WSW, WP itp.), a także niektórych faktów dotyczących ich działalności. Przeprowadzał wywiady w miejscach pracy i zamieszkania osób będących w zainteresowaniu właściwych jednostek resortu spraw wewnętrznych i innych służb (WSW, WP itp.).⁴⁶

Wydział podzielono na trzy zespoły. Zespół I (analityczno-informacyjny) dokonywał codziennego przydziału zadań dla poszczególnych zespołów zgodnie z zakresem ich obowiązków oraz nadzorował ich wykonanie. Komórka ta dokonywała sprawdzeń w kartotekach Biura „C”, Biura „B” i Biura Paszportów oraz kartotece poszukiwań i rozpoznania SUSW⁴⁷. Zespół II (ds. operacyjnych) przeprowadzał obserwacje agenturalne i typował kandydatów na OZI. Zespół III (wywiadowczo-ustaleniowy) przeprowadzał wywiady z zastosowaniem specjalizacji poszczególnych inspektorów, tj. prowadził wywiady wyłącznie w instytucjach bądź miejscach zamieszkania figurantów. Chodziło o uzyskanie informacji o ewentualnych zagrożeniach działalnością wywiadowczą, wrogą politycznie, szkodliwą gospodarczo czy kryminalną⁴⁸.

Wydział XI (126 etatów) należał do najliczniejszych jednostek Biura „B”. Prowadził działania w zakresie zabezpieczenia potrzeb Biura „B” w niezbędną ilość spraw-

⁴³ *Ibidem*, k. 177, 190.

⁴⁴ Starszy inspektor ds. pracy w środowiskach marginesu społecznego typował i opracowywał OZI wśród osób pochodzących z marginesu społecznego i kierowców taksówek świadczących usługi przed zabezpieczonymi hotelami. Współdziałał z odpowiednimi wydziałami DUSW w Warszawie w zakresie wspólnych działań w stosunku do osób z marginesu. Prowadził analizy przestępstw pospolitych występujących w środowiskach: prostytutek, sutenerów, waluciarzy i taksówkarzy działających na terenie zabezpieczonego obiektu (*ibidem*, k. 194–195).

⁴⁵ *Ibidem*, k. 198.

⁴⁶ *Ibidem*, k. 206.

⁴⁷ *Ibidem*, k. 212.

⁴⁸ *Ibidem*, k. 223.

nych technicznie pojazdów samochodowych. Mieściła się tutaj również słynna Szkoła Chorażych służby obserwacyjnej. Wydział ten prowadził obsługę techniczną aut będących w dyspozycji Biura „B”, Wydziału „B” SUSW i WUSW oraz IV Oddziału WSW. Zaopatrywał też w sprzęt i urządzenia łączności, foto-film, techniki operacyjnej⁴⁹.

Wydział składał się z czterech zespołów. Zespół I (ds. eksploatacji pojazdów samochodowych) zajmował się organizacją transportu samochodowego, zapewnieniem sprawnego funkcjonowania systemu garażowania pojazdów, punktu dyspozytorskiego i kontroli technicznej⁵⁰. Zespół II (ds. zaopatrzenia transportu) zabezpieczał w środki materiałowe, części zamienne, akcesoria samochodowe, akumulatory, ogumienie i narzędzia rzemieślnicze. Prowadził też ewidencję środków materiałowo-technicznych. Zespół III (ds. obsługowo-naprawczych) dokonywał oceny stanu technicznego środków transportu, prowadził pracę nad wprowadzaniem i wdrażaniem nowych rozwiązań technicznych i technologicznych związanych ze zmianami w transporcie i w wyposażeniu stacji obsługi. Zespół IV (ds. zaopatrzenia techniki operacyjnej) zabezpieczał w sprzęt fotograficzny i optyczny, sprzęt filmowy i audiowizualny, sprzęt i urządzenia pomiarowo-kontrolne, a także sprzęt łącznościowy i telewizyjny. Zespół ten prowadził również ewidencję środków techniki operacyjnej⁵¹.

Wydział XII (97 etatów) skupiał się na zabezpieczeniu technicznym dokumentacji fotograficznej, filmowej i telewizyjnej oraz tzw. podstawek telewizyjnych dla potrzeb Biura „B”, wydziałów „B” stołecznego WUSW i Sekcji „B” WZO WUSW. Zabezpieczał łączność przewodową i bezprzewodową. Odpowiadał za maskowanie sprzętu i ludzi, projektowanie nowych wzorów kamuflaży, realizacje filmów operacyjnych, szkoleniowych, reportażowych i dokumentalnych. Dokonywano tutaj obróbki laboratoryjnej materiałów fotograficznych i filmowych oraz opracowywano sposoby stosowania środków chemicznych dla potrzeb operacyjnych⁵².

Wydział XII składał się z Zespołu I (łączność), zajmującego się organizacją i zabezpieczeniem technicznym sieci łączności w Biurze „B”, prowadzącego nadzór nad prawidłową organizacją łączności radiowej i konserwacją urządzeń radiowych, w tym SD-1106 „Sep”. Zespół II (telewizja) projektował i wdrażał specjalistyczny sprzęt elektroniczny do obserwacji i dokumentacji operacyjnej, a także obsługą techniki telewizyjnej dla potrzeb obserwacji stacjonarnej (systemy typu „Hotel”, „Strefa” itp.) oraz ruchomej podstawki TV, przygotowywał kamuflaże przenośne i stacjonarne. Zespół III (mechaniki i konstrukcji techniki operacyjnej) zajmował się adaptacją środków transportu dla potrzeb obserwacji, w tym podstawek TV i instalacją sprzętu obserwacyjnego na PZ. Zespół IV (maskowania i wypożyczania sprzętu techniki operacyjnej) obsługiwał i zabezpieczał ruchome punkty ze środkami charakteryzacji

⁴⁹ *Ibidem*, k. 231.

⁵⁰ *Ibidem*, k. 243.

⁵¹ Zarządzenie nr 0019, k. 254, 269, 276.

⁵² *Ibidem*, k. 296–297.

i maskowania. Prowadził wypożyczalnie sprzętu techniki operacyjnej i kamuflażu. Zespół V (dokumentacji operacyjnej i opracowań) specjalizował się w wykonywaniu dokumentacji fotograficznej, filmowej i telewizyjnej, realizacji zdjęć do filmów szkoleniowych, archiwizowaniu materiałów foto-filmowych oraz TV. Zespół VI (obróbki laboratoryjnej) dokonywał obróbki materiałów filmowych formatu 16 mm i super 8 mm oraz wykonywał inne prace kontrolno-pomiarowe w zakresie techniki produkcji filmowej i fotograficznej⁵³.

Wydział XIII (18 etatów) był jednostką kontrolną, która zajmować się miała przeprowadzaniem problemowych i doraźnych kontroli pracy wydziałów Biura „B” oraz wydziałów stołecznego WUSW i Sekcji „B” WZO WUSW. Funkcjonariusze pracujący w wydziale brali udział w kontrolach kompleksowych przeprowadzanych przez Główny Inspektorat MSW, udzielali pomocy wydziałom „B” w rozwiązaniu problemów dotyczących organizacji i legalizacji MK, LK, SPZ oraz wyposażenia w sprzęt i urządzenia techniki operacyjnej. Do najważniejszych zadań należało opracowywanie ocen i analiz z zakresu dekonspiracji obserwacji i prowadzenie zajęć szkoleniowych dla Departamentu I MSW i Zarządu II Sztabu Generalnego WP⁵⁴.

Wydział podzielono na Zespół Kontrolny i Zespół ds. Opracowań. Pierwszy prowadził kontrolę całokształtu prac wydziałów „B”, brał udział w kontrolach kompleksowych, opiniował wnioski w zakresie potrzeb etatowych, pomagał w rozwiązywaniu problemów związanych z legalizacją MK, LK i SPZ oraz wyposażeniem w sprzęt i urządzenia techniki operacyjnej⁵⁵. Drugi opracowywał pod nadzorem starszego inspektora projekty: zarządzeń, instrukcji, wytycznych i decyzji, różnego rodzaju planów i programów działań, ocen i analiz z zakresu dekonspiracji obserwacji. Planował też i organizował szkolenia praktyczne w zakresie obserwacji zewnętrznej dla potrzeb Departamentu I i Zarządu II Sztabu Generalnego WP⁵⁶.

Wydział XIV (18 etatów) nadzorował prawidłowy obieg dokumentów oraz realizację spraw kadrowo-szkoleniowych, finansowych i administracyjno-gospodarczych. Oprócz tego prowadził nadzór nad ochroną tajemnicy państwowej i służbowej oraz zajmował się problematyką ochrony Biura „B” na wypadek zagrożenia zewnętrznego i wewnętrznego kraju. Dodatkowo prowadził ewidencję oraz odbiór i wysyłkę poczty specjalnej. Zajmował się sprawami socjalnymi, kulturalnymi i propagandą wizualną w Biurze „B”, zabezpieczeniem leczniczo-profilaktycznym funkcjonariuszy i pracowników Biura „B”, a także zaopatrzeniem funkcjonariuszy w bilety komunikacji miejskiej i PKP⁵⁷.

⁵³ Zarządzenie nr 0019, k. 304, 319, 326,335, 342, 354.

⁵⁴ *Ibidem*, k. 369–370.

⁵⁵ *Ibidem*, k. 374–375.

⁵⁶ *Ibidem*, k. 377.

⁵⁷ *Ibidem*, k. 384–387.

Wydział składał się z Zespołu I (szkoleniowo-kadrowego), koordynującego doskonalenie zawodowe w Biurze „B” i współdziałanie ze Szkołą Chorążych MSW w zakresie potrzeb Biura „B”. Zespół II (finansowy) kontrolował sprawy finansowe, fundusz operacyjny, nagrody, zapomogi i inne należności pieniężne. Prowadził sprawy socjalno-bytowe oraz rozliczenia finansowe związane z wyjazdami za granicę. Zespół III (administracyjno-gospodarczy) organizował i realizował zadania związane z eksploatacją i remontem lokali służbowych Biura „B”, w tym LK, MK, PZ, jak również zaopatrywał te lokale w niezbędny sprzęt i materiały. Prowadzono tutaj magazyn materiałów gospodarczych i zaopatrywano uprawnionych pracowników Biura „B” w środki higieny, artykuły spożywcze, odzież ochronną⁵⁸. W wydziale tym utworzono samodzielne stanowisko ds. obronnych. Był to najczęściej starszy instruktor ds. obronnych, który prowadził opracowania i realizował całokształt przygotowań obronnych wydziałów Biura „B” oraz utrzymywał ścisły kontakt z jednostkami wiodącymi resortu spraw wewnętrznych i na ich polecenie wykonywał wszelkie czynności związane z zagrożeniem zewnętrznym i wewnętrznym kraju. Prowadził także dokumentację obronną, organizował i nadzorował pracę związane z ochroną zewnętrzną obiektów Biura „B”⁵⁹.

Wydział XV skupiał się na realizacji krótkotrwałych zadań obserwacyjnych z użyciem dostępnych środków techniki operacyjnej, koordynował współdziałanie pomiędzy właściwymi jednostkami MSW w wykonywaniu zadań przez wydziały i terenowe komórki „B”. Czynnikiem uczestniczył w organizacji kontrwywiadowczego zabezpieczenia kraju i kontroli figurantów w systemie punktów obserwacyjnych na trasach ich przejazdu. Udzielał pomocy wydziałom i sekcjom „B” w zakresie realizacji poważniejszych przedsięwzięć operacyjno-obserwacyjnych poprzez wzmacnianie siłami i środkami Biura „B”⁶⁰. Ponadto zajmował się odtwarzaniem tras przebytych przez figurantów Służby Wywiadu i Kontrwywiadu z użyciem środków chemicznych i psów tropiących w celu ujawnienia faktów łącznikowania agentury lub ustalenia odwiedzanych przez nich adresów i odnajdywania przedmiotów, tzw. kontenerów. W uzasadnionych przypadkach stosowano psy służbowe i środki chemiczne do kontroli wyselekcjonowanych figurantów SB. Jednostka ta specjalizowała się w stosowaniu tzw. zakamuflowanych podstawek obserwacyjnych w przypadkach uzasadnionych rozwojem sytuacji operacyjnej i obsługiwała system „Pantera” umożliwiającą kontrolę rozmów telefonicznych

⁵⁸ Zarządzenie nr 0019, k. 391, 402, 408–409.

⁵⁹ W strukturze Wydziału XIV znajdowała się również kancelaria, zajmująca się obiegiem poczty zewnętrznej i wewnętrznej, zaopatrywaniem biura w materiały piśmienne, prowadziła nadzór nad sekretariatami wydziałów Biura „B” w zakresie właściwego zabezpieczenia przesyłek oraz rejestrowania i drukowania dokumentów, a także ewidencję przepisów ogólnopaństwowych i ewidencję funkcjonariuszy Biura „B” (*ibidem*, k. 419, 420–421). Ambulatorium Zakładowe Wydziału XIV zajmowało się natomiast zabezpieczeniem leczniczo-profilaktycznym funkcjonariuszy i pracowników Biura „B”, współdziałając z Centralnym Szpitalem Klinicznym SUSW (*ibidem*, k. 425–426).

⁶⁰ *Ibidem*, k. 435.

figurantów. System ten pozwalał na podsłuchiwanie jednocześnie do 300 numerów, podsłuchiwanie rozmów prowadzonych przez figurantów z automatów telefonicznych rozmieszczonych na trasach ich poruszania się w Warszawie i korygowanie działań obserwacji na podstawie uzyskanych tą drogą informacji⁶¹.

Wydział podzielono na Zespół I (ds. wykonywania krótkoterminowych zadań obserwacyjnych), zajmujący ustalaniem i identyfikacją osób kontaktujących się z figurantami, a także dokumentowaniem opisem, fotografią, telewizją i filmem zewnętrznych przejawów działalności osób obserwowanych. Organizował warunki i stosował podsłuchy w miejscach publicznych. Pełniono tutaj całodobowe dyżury w pełnej mobilności do natychmiastowej realizacji zadań zleczanych przez kierownictwo Biura „B”⁶². Zespół II (ds. wspomagania obserwacji zewnętrznej specjalnymi środkami techniki operacyjnej) zajmował się kontrolą tras figurantów Służby Wywiadu i Kontrywiadu pod kątem ujawnienia znaków świadczących o dokonaniu lub zamiarze dokonania operacji łącznikowania agentury. W swojej pracy stosował tzw. podrzutki podsłuchowe oraz podstawki z aparaturą telewizyjną⁶³. Zespół III (ds. koordynacji wykonywanych zadań przez wydziały Biura „B” i terenowe komórki „B” oraz kontrywiadowczego zabezpieczenia kraju) odpowiadał za kontrolę rozmów radiowych prowadzonych przez wydziały Biura „B” oraz prowadził w uzasadnionych przypadkach na polecenie kierownictwa wydziału nasłuch radiowy Wydziału Ruchu Drogowego i Wydziału „B” SUSW, a także nasłuch telefoniczny w ramach systemu „Pantera” w celu uzupełnienia obserwacji wyselekcjonowanych figurantów i zabezpieczenia realizacji zadań specjalnych. Do jego zadań należała też obsługa końcówki komputerowej ZSKO MSW⁶⁴.

Zgodnie z zarządzeniem ministra spraw wewnętrznych z 29 stycznia 1974 r. oraz wytycznych w sprawie alarmowania jednostek resortu spraw wewnętrznych jednostki operacyjne Biura „B” w celu zapewnienia pełnej gotowości do natychmiastowego podjęcia działań na wypadek poważnego zagrożenia albo naruszenia porządku i bezpieczeństwa publicznego w kraju bądź zagrożenia zewnętrznego stosowały następujące alarmy:

– alarm alfa – miał na celu postawienie w stan natychmiastowej gotowości w dotychczasowym miejscu pracy kierownictwa Biura „B” oraz innych funkcjonariuszy, czyli dyrektora Biura „B” MSW, zastępców, naczelników wydziałów i zastępców, starszego inspektora ds. MOB⁶⁵;

⁶¹ AIPN, 0571/18, Dokumenty Biura B z lat 1979–1987, Problemowy plan pracy Biura „B” MSW na lata 1983–1984, k. 111.

⁶² Zarządzenie nr 0019, k. 440–441.

⁶³ *Ibidem*, k. 446.

⁶⁴ *Ibidem*, k. 452.

⁶⁵ AIPN, 01797/2, Instrukcja dyrektora Biura „B” w sprawie zasad i trybu alarmowania funkcjonariuszy Biura „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 10 III 1978 r., k. 3. Dla wszystkich alarmów ustalono specjalne hasła, aby zapobiec ewentualnej dekonspiracji. Dla alarmu alfa – 777, beta – 888, gamma – 999.

Struktura organizacyjna i zakres działania Biura „B” (obserwacji) MSW...

– alarm beta – obejmował cały stan osobowy jednostki i zarządzany był w przypadku poważnego zagrożenia lub naruszenia porządku i bezpieczeństwa publicznego;

– alarm gamma (obronny) – obejmował cały stan osobowy i zarządzany był w sytuacji związanej z zagrożeniem zewnętrznym bądź z koniecznością natychmiastowego opuszczenia miejsca pracy⁶⁶.

Miejsca zbiórek dla wszystkich alarmów ustalono w miejscach pracy funkcjonariuszy, dla dwóch ostatnich dodatkowym miejscem był stadion „Gwardii” przy ul. Raławickiej 132.

Warto podkreślić, że służba obserwacyjna wymagała szczególnych predyspozycji, a środowisko pracy stawało się dla funkcjonariuszy tego pionu niemal drugą rodziną. Ludzie ci wykonywali swoje obowiązki 24 godziny na dobę. Często nawet rodziny i najbliżsi znajomi nie zdawali sobie sprawy z charakteru ich pracy.

Podstawową zasadą, jaką miał się kierować funkcjonariusz Biura „B”, była – jak głosiła resortowa instrukcja – „ściśła konspiracja charakteru pracy wykonywanej przez niego w odniesieniu do otoczenia (sąsiedzi, znajomi, administracja domu, rodzina i wszelkie inne osoby, z którymi się styka w życiu prywatnym).

Najbliższa rodzina, jak: żona i rodzice, winna być pouczona o sposobie zachowania się, postępowania oraz utrzymania w tajemnicy faktu zatrudnienia funkcjonariusza w MSW czy KW MO. W każdym jednak wypadku rodzina nie powinna orientować się w charakterze pracy wykonywanej przez niego⁶⁷.

Służba w obserwacji uchodziła za najcięższą w strukturze MSW. Kadry Biura „B” i odpowiadających mu jednostek niższego szczebla wykonywały pracę operacyjną, bez której pozostałe ogniwa organizacyjne SB MSW nie mogłyby prawidłowo funkcjonować.

⁶⁶ *Ibidem*, k. 4.

⁶⁷ K. Rokicki, *Jak działała SB. Smutni panowie*, „Polityka” 2005, nr 11 (2495), s. 68.